

Обставини справи

Справа стосувалася позбавлення свободи заявниці, яка мала психічні розлади. Вона скаржилася за статтями 5 і 7 Конвенції на тримання її під вартою під час досудового розслідування й продовження строку застосування цього запобіжного заходу після її виправдання у зв'язку з неосудністю.

Заявниця, М.В., громадянка Марокко, народилася в 1978 році. М.В. страждає на параноїдальну шизофренію.

У березні 2018 року її було затримано поліцією за підпал квартири, в якій проживала, після вживання алкоголю. Її помістили під варту.

24 лютого 2020 року прокуратура провінції Саламанки визнала, що М.В. здійснила підпал. Однак, зазначивши, що вона страждала на той час від психічного розладу, а також велику кількість випитого нею алкоголю, що призвело до її повної невірноваженості, звільнила її від кримінальної відповідальності та виправдала.

Як запобіжний захід їй було призначено лікування в закритому закладі на строк від 5 до 15 років. Апеляцію М.В. було відхилено Верховним судом Кастилії і Леона. Її наступна апеляція з питань права була визнана неприйнятною Верховним Судом у травні 2021 року. Вона подала апеляцію за процедурою *amparo*, яка була визнана неприйнятною Конституційним судом у травні 2022 року. У липні 2021 року її помістили до тюремної психіатричної лікарні (*Hospital Psiquiátrico Penitenciario*).

У червні 2022 року влада ухвалила рішення про її переведення до психіатричної лікарні (*Centro Específico de Enfermos Mentales*), оскільки вона становила менший ризик. Переведення відбулося в листопаді 2023 року.

Оцінка Суду

Стверджуване порушення пунктів 1, 3 та 4 статті 5 Конвенції у зв'язку із досудовим триманням заявниці під вартою

Заявниця стверджувала, що її було позбавлено волі більше 3 років, поки тривало кримінальне провадження, незважаючи на стан її психічного здоров'я та без урахування владою її особливих потреб. Вона також скаржилася на те, що протягом цього періоду досудове тримання її під вартою не переглядалося.

У контексті зазначених скарг ЄСПЛ окремо аналізував два різні періоди позбавлення свободи заявниці, а саме: з 12 березня 2018 року по 21 травня 2020 року та з 21 травня 2020 року до 16 липня 2021 року.

Проаналізувавши обидва періоди, ЄСПЛ підтримав заперечення Уряду щодо невичерпання заявницею національних засобів юридичного захисту.

Крім того, заявниця скаржилася, що спілкування з офіційно призначеними адвокатами було складним. Її представляли три різні адвокати, залежно від місця

розташування кожного суду, і її утримували під вартою в різних місцях, іноді навіть у різних областях, далеко від її адвокатів.

У зв'язку з цим ЄСПЛ зауважив, що заявницю представляли офіційно призначені адвокати на всіх стадіях провадження, і що адвокати надавали правову допомогу заявниці, зокрема шляхом оскарження кількох судових рішень та ухвал. У матеріалах справи не містилося інформації про будь-яку скаргу, подану до національних органів влади щодо якості наданої правової допомоги, а також не було жодної конкретної скарги з цього приводу в заяві, поданій до ЄСПЛ. Крім того, представник заявниці в ЄСПЛ був також її представником у провадженні у Верховному Суді та Конституційному Суді.

Стверджуване порушення пункту 1 статті 5 Конвенції через застосування запобіжного заходу

Заявниця скаржилася на те, що недостатнє обґрунтування рішення про продовження тримання під вартою після звільнення її від кримінальної відповідальності у зв'язку з неосудністю порушувало її право на свободу, гарантоване пунктом 1 статті 5 Конвенції.

Загальні принципи

Що стосується позбавлення свободи осіб з психічними розладами, то особа не може бути позбавлена свободи як «психічнохвора», якщо не були дотримані такі три мінімальні умови: по-перше, мало бути достовірно доведено, що вона є «психічнохворою», тобто справжній психічний розлад мав бути встановлений компетентним органом на підставі об'єктивної медичної експертизи; по-друге, психічний розлад мав бути такого виду або ступеня, що виправдовував примусове позбавлення свободи; по-третє, обґрунтованість подальшого утримання залежала від стійкості такого розладу (див., серед багатьох інших рішень, рішення у справах *Ilseher v. Germany* [ВП], №№ 10211/12 і 27505/14, § 127, від 04 грудня 2018 року; *Rooman v. Belgium* [ВП], № 18052/11, § 192, від 31 січня 2019 року та *Denis and Irvine v. Belgium* [ВП], № 62819/17 і 63921/17, § 135).

Стосовно першої умови для позбавлення свободи особи як «психічнохворої», а саме те, що психічний розлад повинен бути встановлений компетентним органом на підставі об'єктивної медичної експертизи, ЄСПЛ повторив, що, незважаючи на те, що національні органи влади мають певну свободу розсуду, зокрема, щодо суті клінічних діагнозів, допустимі підстави для позбавлення свободи, перелічені в пункті 1 статті 5, мають тлумачитися вузько. Психічний стан має бути певної тяжкості, щоб вважатися «справжнім» психічним розладом для цілей підпункту «е» пункту 1 статті 5, оскільки він повинен бути настільки серйозним, щоб вимагати лікування в психіатричному закладі (див. згадані рішення у справах *Ilseher*, § 129, і *Denis and Irvine*, § 136). Об'єктивність медичної експертизи передбачає вимогу, щоб її було проведено відносно нещодавно. Питання про те, чи є медична експертиза достатньо

нещодавною, залежить від конкретних обставин справи, що розглядається ЄСПЛ (див. згадане рішення у справі *Inseher*, § 131). Для того, щоб психічний розлад був встановлений компетентним органом, зокрема, національними судами, останні повинні достатньою мірою встановити відповідні факти, на яких ґрунтується їхнє рішення про тримання особи під вартою, за допомогою належного медичного експертного висновку. На думку ЄСПЛ, це вимагає від національного органу влади суворої перевірки експертного висновку, що знаходиться в його розпорядженні, і прийняття власного рішення про те, чи дійсно відповідна особа мала психічний розлад з урахуванням наявних у нього матеріалів (там само, § 132).

Щодо другої вимоги для позбавлення свободи особи як такої, що є «психічнохворою», а саме, що психічний розлад має бути такого виду або ступеня, що вимагає примусового ув'язнення, Суд повторив, що психічний розлад може вважатися таким, що вимагає примусового ув'язнення, якщо буде встановлено, що тримання під вартою відповідної особи є необхідним, оскільки ця особа потребує терапії, медикаментозного або іншого клінічного лікування для вилікування або полегшення її стану, а також, якщо особа потребує контролю та нагляду, щоб запобігти, наприклад, заподіяння шкоди собі або іншим особам (там само, § 133; див. також рішення у справі *Stanev v. Bulgaria* [ВП], № 36760/06, § 146, ЄСПЛ 2012).

Відповідним моментом, коли має бути достовірно встановлено, що особа є «психічнохворою» для вимог підпункту «е» пункту 1 статті 5 є дата прийняття рішення про позбавлення свободи цієї особи внаслідок такого стану. Однак, як показує третя мінімальна умова для виправдання тримання особи під вартою як «психічнохворої», а саме, що обґрунтованість подальшого тримання під вартою має залежати від стійкості психічного розладу, зміни, якщо такі є, у психічному стані затриманої особи після прийняття рішення про тримання під вартою повинні братися до уваги (див. згадане рішення у справі *Denis and Irvine*, § 137).

Застосування наведених принципів у цій справі

ЄСПЛ зазначив, що згідно з національним законодавством запобіжні заходи повинні ґрунтуватися на ризику вчинення особою кримінальних правопорушень і передбачати прогнозування її майбутньої поведінки щодо ймовірності вчинення нею подальших злочинів.

ЄСПЛ зауважив, що оцінка кримінальної відповідальності заявниці, яку було здійснено судом провінції, ґрунтувалася на її стані у день подій. Посилаючись на медичні та судово-медичні докази, суд провінції встановив, що в день підпалу заявниця страждала на психопатичний розлад, внаслідок якого вона була неврівноваженою, а її психічний стан, разом із вживанням наркотиків та алкоголю в той день, був вирішальним у подальшому перебігу подій. Однак у рішенні не було жодної конкретної оцінки стану психічного здоров'я заявниці на момент розгляду справи або на момент винесення рішення, незважаючи на те, що з моменту вчинення злочину до ухвалення рішення минуло майже два роки; воно також не

містило жодного прогнозу щодо її поведінки в майбутньому. Суд провінції не встановив, чи покращився стан її здоров'я з того дня, чи становила вона небезпеку для себе або інших, зокрема, через свій психічний розлад (див. рішення у справі N. v. Romania, № 59152/08, § 155, від 28 листопада 2017 року).

Обмеженість обґрунтування суду провінції, очевидно, було визнано Високим судом, який зазначив, що застосування запобіжного заходу було засновано на неявних причинах без будь-якого подальшого аналізу цих причин (див. пункт 17 рішення). Провадження за скаргами заявниці до Високого суду, Верховного Суду та Конституційного Суду, не містили жодної конкретизації щодо потенційних ризиків з боку заявниці. Більше того, національні суди жодного разу не розглянули питання про те, чи могли бути застосовані будь-які альтернативні заходи в цій справі. Тому можуть виникати сумніви щодо законності застосованих заходів відповідно до національного законодавства.

Водночас ЄСПЛ вважав, що в цій справі питання відповідності тримання заявниці під вартою національному законодавству не було вирішальним, оскільки застосування до заявниці запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою з огляду на стан її психічного здоров'я не відповідало гарантіям проти свавілля, викладеним у практиці ЄСПЛ, з якими, як видається, тісно пов'язані вимоги національного законодавства.

Щодо першої умови, а саме, чи було достовірно доведено, що заявниця є «психічнохворою», ЄСПЛ зазначив, що оцінка національних судів обмежувалася психічним станом заявниці на дату вчинення підпалу, тобто майже за два роки до застосування запобіжного заходу щодо заявниці, без будь-якої оцінки серйозності її конкретного психічного стану на момент застосування цього заходу. Попри те, що в медичних висновках, поданих до суду провінції, зазначалося, що заявниця мала кілька психічних розладів, у рішенні суду провінції або в рішеннях судів вищих інстанцій не було проведено ретельної перевірки цих висновків та серйозності її стану.

Щодо другої умови, тобто необхідності примусового тримання під вартою, ЄСПЛ не міг не зауважити, що в рішенні суду провінції не було жодного посилання на терапевтичні або медичні потреби заявниці або на необхідність нагляду за нею з метою запобігання, наприклад, заподіяння нею шкоди собі або іншим особам. ЄСПЛ не сумнівався, що ці аспекти були принаймні частково розглянуті в судовому засіданні під час допиту судово-медичних експертів (див. пункти 10 та 67 рішення). Однак у рішеннях національних судів не містилося жодної оцінки цих аспектів, а також жодної згадки про відповідне прогнозування стану заявниці.

Таким чином, ЄСПЛ дійшов висновку, що позбавлення свободи заявниці не відповідало мінімальним умовам, необхідним для того, щоб відповідати підпункту «е» пункту 1 статті 5 Конвенції.

Висновок

Порушення пункту 1 статті 5 Конвенції (право на свободу та особисту недоторканність).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 06 лютого 2025 року й набуло статусу остаточного 06 травня 2025 року відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.